Eurasian Academy of Sciences
Eurasian Education & Literature Journal
2020 Volume:12 S: 39 - 52
Published Online May 2020 (http://edulit.eurasianacademy.org)
http://dx.doi.org/10.17740/eas.edu.2020-V12-04

EVALUATION OF RELIGIOUS AND CULTURAL TOURISM POTENTIALS OF ŞANLIURFA AND GAZIANTEP PROVINCES IN TERMS OF SUSTAINABLE TOURISM

Zekeriya BİNGÖL* Levent KARADAĞ**
*Dr. Muğla İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü
** Dr. Öğr. Üyesi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Datça Kazım Yılmaz Meslek Yüksekokulu

Received Date:11.04.2020, Revised Date:22.05.2020, Accepted Date:25.05.2020

Copyright © 2020 Zekeriya BİNGÖL, Levent KARADAĞ. This is an open access article distributed under the Eurasian Academy of Sciences License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

ABSTRACT

Şanlıurfa and Gaziantep are two important provinces of the Southeastern Anatolia Region that have become locomotives in many subjects. It is seen that there are sectoral investments in the field of industry and agriculture as well as attracting attention to tourism. The provinces of Gaziantep and Şanlıurfa are two ancient cities that have very important places in Turkey's history as in the history of mankind. The elements that have given such importance to the cities, the civilizations that lived in the region and the religious structures that these civilizations belong to. Moreover, the presence of important people, especially prophets, who lived in the region, is another aspect of attention. The purpose of this study is to evaluate the significant cultural and historical values that the two provinces have, from the point of view of faith and culture tourism. Detailed and in-depth literature and archive searches have been conducted in this context. In addition, the assets have been visited on site and a number of proposals have been presented.

Keywords: Faith Tourism, Culture Tourism, Sustainable Tourism, Alternative Tourism

SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM AÇISINDAN ŞANLIURFA VE GAZİANTEP İLLERİNİN İNANÇ VE KÜLTÜR TURİZMİ POTANSİYELİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

ÖZET

Şanlıurfa ve Gaziantep illeri, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin birçok konuda lokomotifi olmuş önemli iki ilidir. Sanayi ve tarım alanında sektörel yatırımlar olduğu gibi turizm konusunda da dikkat çeken ziyaretçileri olduğu görülmektedir. Gaziantep ve Şanlıurfa illeri, Türkiye tarihinde olduğu kadar insanlık tarihinde de oldukça önemli yere sahip iki kadim şehirdir. Şehirlere böylesi önem kazandıran unsurlar, bölgede yaşamış medeniyetler ve bu medeniyetlerin mensubu olduğu dini yapılardır. Ayrıca bölgede yaşamış başta peygamberler olmak üzere önemli kişilerin varlığı da bir diğer unsur olarak dikkat çekmektedir. Bu çalışmanın amacı da söz konusu iki ilin sahip olduğu önemli kültürel ve tarihi değerleri inanç ve kültür turizmi bakış açısıyla değerlendirmektir. Bu bağlamda detaylı ve derinlemesine literatür ve arşiv taraması yapılmıştır. Ayrıca bulunan varlıklar, yerinde ziyaret edilip, konu ile ilgili olarak bir takım önermeler sunulmuştur.

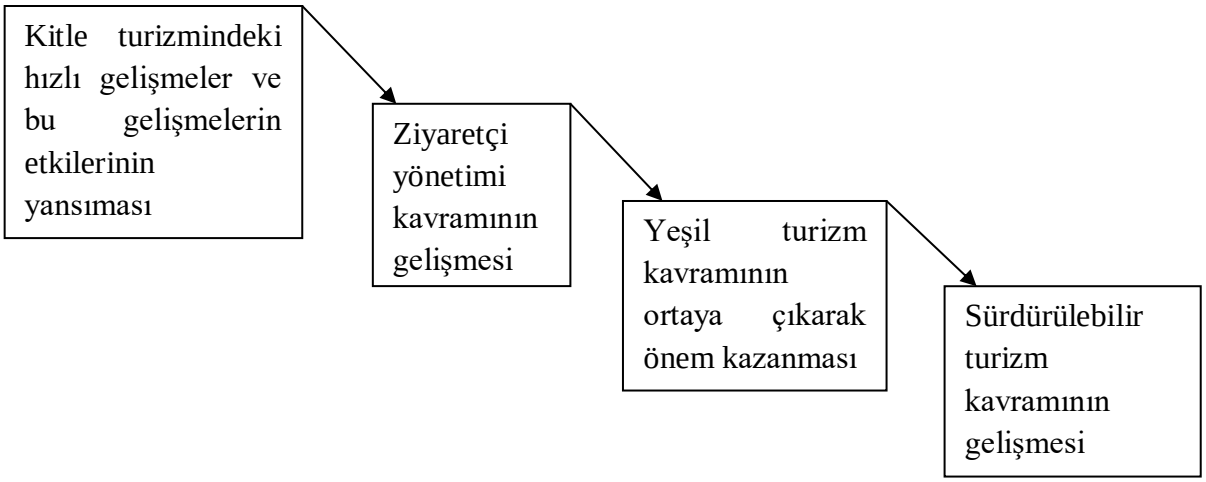
Anahtar Kelimeler: İnanç Turizmi, Kültür Turizmi, Sürdürülebilir Turizm, Alternatif Turizm

1.GİRİŞ

1.1.Sürdürülebilir Turizm

Sürdürülebilir turizm kavramı üzerinde sıklıkla çalışılan bir konu olarak dikkat çekmektedir. Temel olarak sürdürülebilir turizm, üretim için gerekli kaynakların ve çevrenin sürdürülebilir kullanımı ile geliştirilen yeni alternatif turizm türleri sayesinde turizm yönlü kazanılan gelirin tekrar topluma ve çevreye dönüştürüldüğü bir akım olarak kabul edilmektedir (Liu, 2003: 462). Bu kavramın ortaya çıkmasındaki temel nedenler arasında kitle turizminin gelişimi ile ortaya çıkan ve birçok kişinin birlikte katılım sağladığı aşırı tüketimci anlayıştır. Her ne kadar kitlesel olarak bu denli yoğun turizm hareketleri, ilk zamanlarda memnuniyetle karşılansa da turizm geliri ve çevresel zarar analizi açısından zamanla olumsuz olarak kabul edildiği bilinmektedir (Demir ve Çevirgen, 2006: 16).

Tablo 1. Sürdürülebilir Turizmin Gelişim Süreci

Kaynak: Swarbrooke, J., (1999), *Sustainable Tourism Management,* CABI Publishing, CABI International, New York, s. 23.

Sürdürülebilir turizmin gelişimi tarihsel süreç içerisinde incelendiğinde kitle turizmindeki hızlı gelişim ve bu gelişimin özellikle çevresel zararlarına karşılık yeşil turizm olgusu başta olmak üzere birtakım yeni akımların geliştiği görülmektedir. Söz konusu akımların en güçlüsü ve en etkin olarak kullanılanı sürdürülebilir turizm olarak ifade edilmektedir.

Tablo 2. Turizm Faaliyetlerinin Sürdürülebilirlik Açısından Ayrıştırılması

Sürdürülebilir Turizme Yönelik Turizm Faaliyetleri	**Sürdürülebilir Turizmin Dikkate Alınmadığı Turizm Faaliyetleri**
- Ekolojik Turizm - Kültürel Turizm - Kırsal Turizm - Sosyal Turizm	- Kitlesel Turizm - Çevreye Zarar Verecek Faaliyetlere Yönelik Turizm Çeşitleri - Hassas Çevreye Yapılan Kitlesel Seyahatler

Kaynak: Swarbrooke, J., (1999), *Sustainable Tourism Management,* CABI Publishing, New York: CABI International, s. 27.

Tablo 2 incelendiğinde, turizm faaliyetlerinin sürdürülebilirliğine göre kategorize edildiği görülmektedir. Çevreye duyarlı turizm çeşitlerinin (ekolojik, kültürel, kırsal ve sosyal gibi) sürdürülebilir kapsamda değerlendirildiği belirtilmektedir. Gelişen talep durumuna göre günümüzde farklı turizm türlerinin de sürdürülebilirlik başlığı altında yer alacağı ifade edilebilir.

1.2. Sürdürülebilir Turizm Açısından Kültür ve İnanç Turizmi

Türkiye sahip olduğu tarihi ve kültürel miras altyapısı nedeniyle birçok farklı turizm çeşidine ev sahipliği yapabilecek potansiyele sahiptir. Bir diğer ifadeyle turizmin sürdürülebilir olabilmesi için gereken farklı turizm arz kaynakları Türkiye'de mevcut durumdadır. Bu bağlamda özellikle kültür turizmi ve inanç turizmi önemli birer güç olarak değerlendirilebilir.

Kültür turizmi, esas itibariyle keşif seyahati veya bireyin, birey olarak kendini, toplumunu, bölgesini, ülkesini veya coğrafyasını keşfetme yolculuğu olarak ifade edilmektedir (Silkeberger, 1995: 363). Kültürü turizmi arzını, bir yörenin ya da bir bölgenin sahip olduğu anıtlar, tarihi eserler, sanat eserleri, kütüphane ve arşiv koleksiyonları, miras olarak nitelendirilebilen varlıklar ile etkinlik ve festivaller gibi oldukça geniş bir yelpaze içerisinde değerlendirmek mümkündür (Xavier, 2004: 301; Hughes ve Allen, 2005: 174).

İnanç turizmi ise bir yörenin sahip olduğu ve farklı dinler tarafından miras bırakılmış dini ve kutsal alanların turistler tarafından ziyaretleri ile bu ziyaretlerden doğan gereksinimlerin giderildiği seyahatler olarak ifade edilmektedir. Dünya üzerinde mensupları bulunan bütün büyük dinlerin belirli kutsal alanlarının olması ve söz konusu alanların ziyaretlerinin dini bir zorunluluk olarak kabul görmesi bu bağlamda yadsınamayacak ölçüde sosyal ve ekonomik bir hareketlilik sağlamaktadır. Böylesi varlıklara sahip olan yerlerin ciddi sayılarda ziyaretçi ağırladığı bilinmektedir (Sargın, 2006: 3).

Dünya genelinde din temelli seyahat noktaları incelendiğinde, Uzak Doğu'da, Budistlerin kutsal Nantai-Sun Dağı, Kutsal Yalnızlık olarak bilinen Kailash Dağı, Andian Dağı'ndaki Machu Picchu, Brahmanlık için Benares, Musevilik için Noel'de Kudüs Ağlama Duvarı, Hıristiyanlar için Vatikan ve Papa ziyaretleri, Noel süresince ibadetleri kapsayan geziler ve son olarak İslamiyet'te farz olarak kabul gören Kâbe ziyareti ile birlikte Mekke ve Medine dikkat çeken noktalardır (Sargın, 2006: 3; Özgen, 2012: 254).

Bingöl (2004), Akdeniz Bölgesi'nde inanç turizmi potansiyelini incelediği çalışmasında, yalnızca o bölgenin bile oldukça güçlü bir potansiyele sahip olduğunu ifade etmektedir. Bununla birlikte Türkiye'ye ve Akdeniz Bölgesi'ne gelen misafirlerin geliş amaçlarına bakıldığında sadece %5-7'si gibi bir kitlenin inanç turizmi nedeniyle seyahat ettiğini belirtmektedir (Bingöl, 2004: 126).

İnanç turizmi ile kültür turizmi birbiriyle yakın ilişki içinde olan bir yönüyle iç içe olan iki turizm türü olarak nitelendirilebilir. Dünya genelinde büyük dinlerin mensup sayıları dikkate alındığında inanç turizmi kapsamında ziyarete çıkacak turist sayısı dikkate değerdir. Söz konusu potansiyelin, Anadolu'nun her köşesinde inanç turizmi ekseninde ziyaret edebileceği, zengin dini ve kültürel değerleri keşfetmesi, sürdürülebilirlik bağlamında bir gereklilik olarak görülmelidir. Böylesi keşifler, gelir ve turist sayısı bakımından rekabette avantaj sağlayacak unsurlar olarak değerlendirilmelidir (Karadağ, 2016: 82).

Tablo 3 incelendiğinde 2015-2017 yılları arasında Türkiye'ye giriş yapan yabancı ziyaretçilerin geliş nedenlerine yönelik sayısal veriler görülmektedir. Buna göre, gezi, eğlence vb amaçlı yapılan seyahatler her yıl ilk sırada yer alırken Türkiye'nin sahip olduğu dini eserlere yönelik seyahatler son sıralarda yer almaktadır. Söz konusu sonuçlarda inanç turizmi seyahatlerin henüz yeterince gerçekleşemediği görülmektedir.

Tablo 3. Geliş Nedenlerine Göre Yabancı Ziyaretçi Sayıları

Geliş Nedenleri	2015	2016	2017
Gezi, eğlence, sportif ve kültürel faaliyetler	22.768.327	13.980.138	17.977.537
Beraberinde giden	4.764.760	3.248.207	4.587.625
Akraba ve arkadaş ziyareti	3.257.492	3.671.525	4.71.0532
İş amaçlı	1.965.768	1.545.808	1.552.171
Diğer	1.233.174	1.226.692	1.334.759
Alışveriş	1.104.132	1.181.887	1.456.566
Sağlık ve tıbbi nedenler (1 yıldan az)	260.338	251.809	326.708
Eğitim, staj (1 yıldan az)	121.102	83.963	89.371
Dini/hac	73.527	45.845	23.663
Transit	43.534	29.528	20.590
Toplam	**35.592.159**	**25.265.406**	**32.079.527**

Kaynak: TÜİK Çıkış Yapan Ziyaretçiler Anketi

2. ŞANLIURFA VE GAZİANTEP İLLERİNİN İNANÇ VE KÜLTÜR TURİZMİ POTANSİYELİ

Şanlıurfa ve Gaziantep illeri, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin birçok konuda gelişme göstermiş iki önemli ilidir. Bununla birlikte turizm sektöründe de dikkate değer cazibe unsurlarını barındırmaktadır. Gastronomi turizminden kültür turizmine, inanç turizminden doğa turizmine kadar birbirinden farklı turizm türlerine arz oluşturabilecek potansiyele sahiptir.

2.1. Şanlıurfa ve Gaziantep İllerinin Tarihi Açıdan Önemi ve İnanç Turizmi

Türkiye'nin güneyinde yer alan Güneydoğu Anadolu Bölgesi, Arabistan yarımadasına geçiş yeridir. Fırat ve Dicle nehirlerinin aktığı bölgeye, tarihte Mezopotamya olarak adlandırılmıştır. Tarihte büyük medeniyetlerin yaşamış olduğu bu bölgede kültürel ve inanç turizmi ile alakalı pek çok eseri günümüze kadar taşımıştır. Güneydoğu Anadolu bölgesinde antik kent kalıntısı yanı sıra, birçok peygamber ve veli yaşamış olup, bunlara ait türbe ve benzeri yapılar da yer almaktadır. Ayrıca bölge kilise, sinagog ve camii yönünden de çok zengindir.

Bölge, Anadolu'nun en eski kültürel yerleşim merkezleri bulunmaktadır. Bunlar, Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Mardin, Siirt, Şanlıurfa, Şırnak ve Kilis illeridir. Birçok tarihçi ve dini kaynak, dünyanın ilk olarak bu bölgede kurulduğundan ve bütün tarihi ve dini olayların yine bu bölgede geliştiğinden bahsetmektedir. Güney Doğu Anadolu bölgesi Fırat ve Dicle nehirleri arasında tarihte Mezopotamya denilen bölgede yer almaktadır. Kutsal kitaplar ve dini kitaplarda Cennet bahçesine benzeyen bu iki nehir arasında kalan geniş ovalara "Cennet Bahçesi" denmektedir. Günümüzde tam 12.000 milyon yıl öncesi tarihlenen ve tarihini seyrini değiştiren Göbeklitepe'nin Şanlıurfa'ya 25 km mesafede bulunması da bu bölgenin gerçekten dünyanın ilk kurulduğu yer olduğuna şüphe bırakmamaktadır (Güneydoğu Anadolu Rehberi, 2007: 53).

Tarihte ilk olarak Hıristiyanlık dinini kabul etmiş Osinus Krallığının Başkenti ve Hz. İsa'nın kutsadığı şehir olan Şanlıurfa, Anadolu'nun Kudüs'ü olarak bilinir. Ayrıca kuranı Kerim'de kendisinden geniş olarak bahsedilen, Tevrat'ta ise bizzat yaşadığı şehrin Ur şehir olarak gösterilen İlahi Dinleri Atası, Peygamberlerin dedesi Hz. İbrahim (A.S) tarihte ismi Ur kenti olan Şanlıurfa'da doğmuş ve yaşamıştır (Tevrat Bab: 11-12). Hz. İbrahim (A.S) ile ilgili birçok mekan Şanlıurfa'da mevcuttur. Şanlıurfa'da Hz. İbrahim'in dışında altı peygamber daha yaşamıştır. Hz. Yakup evlenmek için yaptığı yolculukta, Harran civarında bugün adı Yakup'un

Kuyusu" olarak bilinen kuyu kenarında koyunlarını otlatan, kaderinde yazılmış olan Raşel ile karşılaştı. Hz. Yakup ile Raşel'den adını Yusuf koydukları bir oğulları oldu. Hz. Musa, Hz. Davut ve Hz. İsa soyu Hz. Yakub'a dayanmaktadır (Bingöl, 2007: 285, 287, 292, 301).

Kaynak: *Yazar tarafından çekilmiştir.

3.1. Gaziantep İlindeki İnanç Turizm Değerlerinin İncelenmesi

Eski adı Ayintap olan Gaziantep, Kurtuluş Savaşı'nda gösterdiği büyük direnişle 1921 yılında Gazi unvanını almıştır. Gaziantep, Güneydoğu Anadolu'nun başlangıç noktasında binlerce yıldan beri birçok İnanç ve kültür'e ev sahipliği yapmış Turizmi açısından önem arz eden illerimizden biridir. Gaziantep'te Antik dönem inançlardan kalma yapı kalıntılarının yanı sıra semavi dinlere ait birçok dini yapının barındığı bir ildir (Evliyaoğlu, 1996: 239; GAP Gezi Rehberi 1, 2012: 4 -7).

Gaziantep merkezinde 1357 yılında yaptırılmış ahşap işçiliği ile ünlü şehrin en eski camisi olan Boyacı Camii, Hz. Ömer zamanında ya da Hz. Ömer'in torunu Emevi Halifesi Ömer Bin Abdülaziz zamanında yaptırıldığı rivayet edilen Ömeriyye Camii, Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk devirlerinde yapılmış içinde Şeyh Fethullah tarafından yazılan el yazması bir Kuran-ı Kerim de bulunduğu Şeyh Fethullah Camii ve Külliyesi, İsrailoğullarına gönderilmiş Hz. Musa'nın yeğeni olan Yuşa Peygamberin Türbesi bulunmaktadır (Gürdal, 2011: 503; GAP Rehberi, 2007: 162, 163; Bingöl & Yağcı, 2008: 530; https://gantep.bel.tr).

Kaynak: *Yazar tarafından çekilmiştir.

Gaziantep merkez ve ilçelerinde Hıristiyanlık inancına ait kiliseler de bulunmaktadır. Bunlar; III. Napolyon'un desteği ile inşa edilmiş Kendirli Kilisesi, şuan Ömer Ersoy Kültür Merkezi olarak hizmet veren Aziz Bedros Kilisesi, ağır hasar görmüş kullanılamaz durumda olan Havra, Nizip ilçesinde bir dönem depo olarak kullanılmış Fevkani kilisesi önemli İnanç Turizm Varlıkları arasındadır(GAP Gezi Rehberi 1, 2012: 28, 29).

Antik inançlar döneminde dünyanın birçok yerine yayılmış baş tanrısı Teşup olan inancın tapınağının ve Mitas inancının Mitas Tapınağının bulunduğu Dülük (Doliche) Antik Kenti, İslahiye ilçesinde Hitit döneminden kalma yaklaşık 300 antik heykellerin bulunduğu Yesemek Açık Hava Müzesi, Karkamış ilçesinde Anadolu'nun Mezopotamya yollarının kavşak noktasında bulunan Karkamış Antik Kenti, Nizip ilçesinde Fırat Nehri kıyısında içinde antik dönemin en büyük tapınağı, Thyke'nin tapınağının da olduğu dünyanın en eski yerleşim yerlerinden biri olan Belkıs (Zeugma) Antik Kenti, Nurdağı ilçesinde Hz. Ömer zamanında Gaziantep bölgesinin fethi sırasında Hz. Peygamberin mührünü görüp öpen büyük Sahabelerden Ökkeşiye Hazretleri Türbesi, Şehitkamil ilçesinde bugün Düllük baba diye de bilinen Davud-u Ejder Hazretleri Türbesi, Araban ilçesine bağlı ziyaret köyünde Antep'in İslam orduları tarafından fethi sırasında şehit düşen Sahabe Sait İbn-i Ebu Vakkas Türbesi bulunmaktadır (GAP Gezi Rehberi 1, 2012: 27-28; GAP ve Turizm, 2012: 188, 189, 192, 193, 203; http://www.gaziantepturizm.gov.tr).

Ayrıca Yavuzeli ilçesinde M.Ö. 840 yılında Geç Hitit Dönemi'nde yapıldığı tahmin edilen Fırat Nehri ile Merzimen Çayının birleştiği sarp kayalıklarda bulunan Hıristiyanlığın ilk ortaya çıktığı zamanlarda Hz. İsa'nın 12 havarisinden biri olan Aziz Yuhenna'nın (St. Johannes) Roma döneminde buraya gelerek kendisine üs seçtiği ve incili burada yazarak çoğalttığı ve orijinal metininde buradaki mağaralardan birinde sakladığı rivayet edien Rumkale önem arz eden İnanç Turizm Merkezlerinden biridir.

1113 yılında III. Grigories, Başpiskoposluk makamını Rumkale'ye taşıyarak, buranın önemli bir dini merkez olmasını sağlamış, Hıristiyanlığın önemli azizlerinden biri olarak bilinen 1173 yılında ölen Aziz Nersin'in mezarı ile adını taşıyan bir kilise ve 13. yüzyılda Aziz Başavma tarafından yaptırılmış Başavma Manastırı'da yine Rumkale'de bulunmaktadır

(Bingöl, 2007: 271-273; GAP Rehberi, 2007: 173; GAP Gezi Rehberi 1, 2012: 14, 15; http://www.gaziantepturizm.gov.tr).

Kaynak: *Yazar tarafından çekilmiştir.

Tablo 7. Gaziantep'te Bulunan Kültür ve İnanç Turizmi Eserleri;

Gaziantep	Boyacı Camii
	Ömeriyye Camii
	Şeyh Fethullah Camii ve Külliyesi
	Yuşa Peygamberin ve Pir Sefa Hz. Türbesi
	Kendirli Kilisesi
	Aziz Bedros Kilisesi
	Havra Sinagog
	Dülük (Doliche)Antik
İslahiye ilçesi	Yesemek Açık Hava Müzesi
Karkamış ilçesi	Karkamış Antik Kenti
Nizip ilçesi	Belkıs (Zeugma) Antik Kenti
	Fevkani Kilisesi
Nurdağı ilçesi	Ökkeşiye Hazretleri Türbesi
Şehitkamil ilçesi	Düllük Baba veya Davud-u Ejder Türbesi
Yavuzeli ilçesi	Rumkale - Aziz Nersin'in Kilisesi - Başavma Manastırı
Araban	Sahabe Sait İbn-i Ebu Vakkas Türbesi

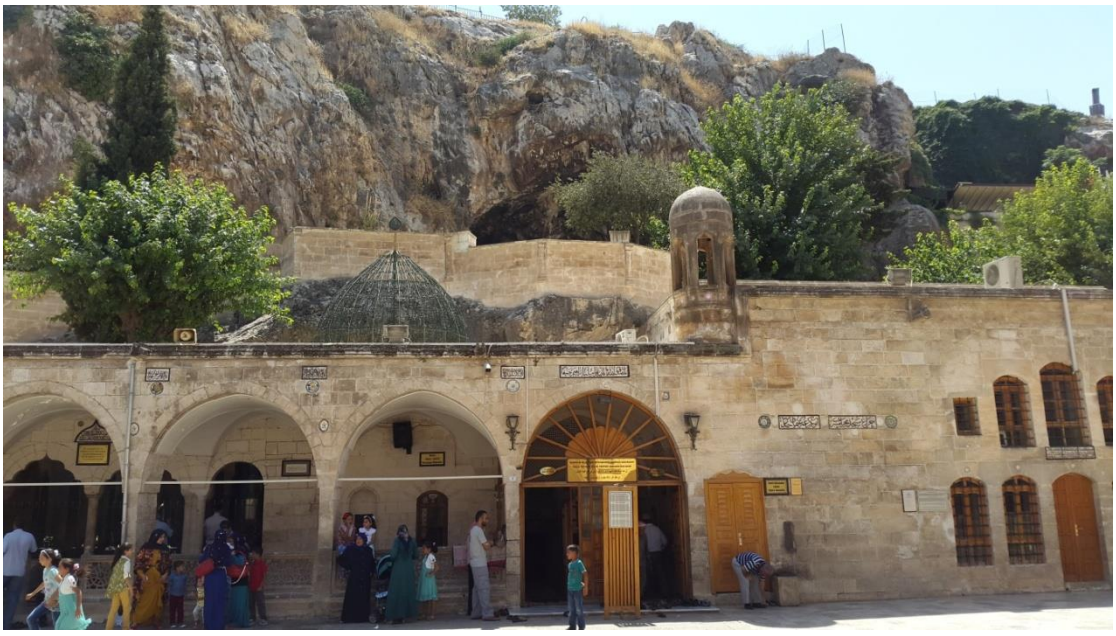
Kaynak: Yazarlar tarafından derlenmiştir

3.2. Şanlıurfa İlindeki İnanç Turizm Değerlerinin İncelenmesi

Şanlıurfa, Güneydoğu Anadolu bölgesinin tarihî ve dinî açıdan en önemli şehirlerinin başında gelmektedir. Şanlıurfa'da tarih boyunca birçok Peygamber yaşamış veya kenti ziyaret etmiştir. Bu yüzden Şanlıurfa "Peygamberler Şehri" olarak tanınmaktadır ve dünyada İnanç Turizminin en önemli noktalarından biri olarak kabul edilmektedir. Şanlıurfa ili kültürel ve dinî değerler bakımından büyük bir zenginlik arz etmektedir. Bu yüzden şehrin bir kısmı, çevre ilçe

ve köylerdeki birçok yer, sit alanı olarak belirlenmiştir (Gürdal, 2001: 511; GAP Gezi Rehberi 2, 2012: 4 - 6).

Merkezde bir kilise iken 1965 yılında camiye çevrilen Circis Peygamber Camii, şehrin eski camilerinden olan Ömeriye Camii, günümüze sadece 1191 tarihli kitabesi kalan Eyyübiye Medresesi, 1956 yılında kiliseden camiye çevrilen, çevrilmeden öncede bir müddet ceza evi olarak kullanılan Fırfırlı Camii, XV. yüzyıl yapısı olan Hasan Padişah Camii, 1694 yılında Kadızade Hüseyin Paşa tarafından yaptırılan halk arasında, minaresinin alt kısmı boş olduğundan "Dipsiz Minare Camii" de denilen Kadıoğlu Camii, 1500 yılında yaptırılan Urfa minareleri arasında en uzun minareleri olanlardan biri olan Nimetullah Camii, 457 yılında yaptırılan Aziz John Kilisesinden camiye çevrildiği bilinene Selahaddin Eyyubi Camii, Hoca Ahmed Yesevî'nin halifelerinden olan, Nişabur'dan Anadolu'ya gelerek halka İslamiyet'i öğretmekle görevlendirilen Şeyh Mes'ud Tekkesi ve Türbesi, ilk olarak bir Sinagog olarak kurulmuş, ardından kilise olarak hizmet vermiş ve 1170- 1175 yıllarında Nurettin Zengî tarafından camiye çevrilmiş olan Ulucamii, içinde Hz. İbrahim Peygamberin yaşamıyla ilgili kutsal yerler olan birçok camii ve iki gölden oluşan ve göldeki balıkların kutsal kabul edildiği Halil-Ür Rahman Kompleksi, Şanlıurfa Kalesinin eteğinde, Hz. İbrahim'in doğduğu kabul edilen yan yana iki mağara, mağaranın yanında Osmanlı Dönemi'nde Hz. İbrahim'in hatırasına yapılan Mevlid-i Halil Camii, İbrahim Peygamberin ateşe atıldığında düştüğü yer olarak bilinen Halilü'r-Rahman ve Aynzeliha (Aynzılha) Gölü, 1211 Halife Me'mun zamanında Hz. İbrahim Makamı'na inşa edilen Halil-ür Rahman Camii, Halilü'r-Rahman gölünün kuzey kenarında yer alan Bizans devrine ait St. Thomas Kilisesi'nin yerine yaptırılan, halk arasında Zulmiye Camisi de denilen Rızvaniye Camii, Hz. Eyyûb Peygamber çile çektiği ve sabrın simgesine dönüştüğü Hazret-i Eyyûp Mağarası ve Kuyusu, önem arz eden inanç turizmi yerleridir (Cenak, 2017: 15 – 40; Şanlıurfa 97, 1997: 74 – 78; GAP ve Turizm, 2012: 286 – 289; GAP Rehberi, 2007: 286-289).

Kaynak: *Yazar tarafından çekilmiştir.

Son yıllarda dünya tarihini değiştirmiş olan Şanlıurfa'ya 25 km. mesafede bulunan 12.000 milyon yıl öncesi tarihlenen dünyanın gelmiş geçmiş en büyük arkeolojik buluntusu olan ve dünyanın en eski tapınağı olduğu kabul edilen Göbeklitepe, şüphesiz en önemli kültür ve inanç turizm alanıdır (Schmidt, 2007: 102; GAP Rehberi 2007: 282).

Kaynak: *Yazar tarafından çekilmiştir.

Şanlıurfa merkezde bulunan, Hz. İsa'nın iki havarisinin anısına yaptırılmış olan, Urfalı Süryanilerin Halep'e göçlerine kadar kullanılan Aziz Petrus ve Aziz Paulus Kilisesi (Reji Kilisesi), Fransisken rahibeleri için yaptırılan Rahibeler Kilisesi, günümüzde restore edilmesi beklenen Germuş Kilisesi, zamanında inzivaya çekilen keşişler için yapılan Çardak Manastırı, Paganist dönemde inşa edildiği düşünülen ve tapınak olarak da kullanılan Nemrut Tahtı (Der-Yakub Manastırı), Viranşehir'de dünya'nın ikinci büyük Süryani manastırı olarak bilinen Şemun Manastırı, Soğmatar Antik Kentinde Roma İmparatorluğu döneminde yapıldığı düşünülen Çatalat Manastırı, Urfa'nın Hıristiyanlık açısından önemli İnanç Turizm yerleri olarak bilinmektedir (GAP ve Turizm, 2012: 291, 292; GAP Gezi Rehberi 2, 2012: 31- 34; http://www.sanliurfa.gov.tr).

Şanlıurfa'nın Birecik ilçesinde; asıl adı, Abd-ı Hüda Camii olan ve harap iken Sabrizâde Ali baba tarafından 1827 yılında yeniden yapılan Cücük Camii, 1573 yılında Mahmut Paşa tarafından yaptırılan dikdörtgen bir plana sahip olan Mahmut Paşa Camii, yapım tarihi tam olarak bilinmeyen, iki girişli olması ile ilgi çeken Şeyh Saadeddin Camii, ne zaman ve kim tarafından yaptırıldığı tam olarak bilinmeyen, mihrap önü kubbeli çok ayaklı ulu camiler grubuna Birecik Ulucami, Birecik ilçesinin Urfa kapısı civarında 1482 yılında yapılan Kule Mescidi, iç kısmı kayalık bir mağara olan ön tarafına bir bina ve minare inşa edilerek camiye çevrilen Mağara Camii önem arz eden inanç yerleridir (Bingöl, 2007: 295-299; Durukan, 1999: 59-129).

Ayrıca Şanlıurfa'nın Halfeti ilçesinde yer alan Birecik Barajı'ndan dolayı Fırat nehrinin sularının yükselmesi sebebiyle kentin birçok yapısında olduğu gibi boşaltılarak terkedilen Merkez Camii, mescid, türbe ve imam odasından oluşan Çekme Mescidi ve Türbesi, Yunan ve Malta haçları ile bezeli bir mağara kilisesi olan Savaşan (Belesur) Köyü Kilisesi, V.yüzyılda Bizanslılar döneminde yaptırılan, günümüze kadar ulaşmış Norhutlu Köyü Kilisesi, tarihte hep Halfeti ile birlikte anılan fakat günümüzde Gaziantep'in Yavuzeli ilçesi sınırları içerisinde

kalan, M.Ö. 840 yılında Geç Hitit Dönemi'nde yapıldığı tahmin edilen Rumkale (Hromgla) önemli inanç merkezlerindendir (Halfeti, 2000: 19-27; Durukan, 1999: 234, 329-339; GAP Gezi Rehberi 2, 2012: 16, 17; Cenak, 2017: 175, 176, http://www.sanliurfa.gov.tr).

Kaynak: *Yazar tarafından çekilmiştir.

Şanlıurfa'nın Harran tarihî kentinde; 1195 tarihinde Selçuklular tarafından yaptırılan, devrinin en büyük âlimlerinden Şeyh Hayat-el Harranî Camii ve Türbesi, Emevi Hükümdarı II. Mervan tarafından 744- 750 yılları arasında yaptırılan bazı kaynaklarda "Cami-el Firdevs" (Cennet Camii) veya "Cuma Camii" olarak da geçen Ulucami, antik bir kent kalıntısı olan Şuayb Şehri Harabeleri, Peygamberlerden Hz. Şuayb'ın yaşadığına inanılan, Şuayb Şehri Harabeleri arasında Hz. Şuayb Peygamberin makamı olarak kabul gören bir mağara ev, Hıristiyanlık Dini'nin doğuşundan sonra yaptırılan ilk kiliselerden biri olarak bilinen M.S. 38 tarihlenen Yakub Kilisesi - Deyr Yakub, Sabiizm ile ilgili tapınak kalıntıları ve Roma devrine ait çok sayıda kaya mezar da bulunan Sogmatar Harabeleri, Soğmatar antik kentinde bulunan Açık Hava Mabedi ve Venüs Tapınağı önem arz eden İnanç Turizmi alanlarıdır (Gürdal, 2001, 514; Bingöl ve Yağcı, 2008: 531; Şanlıurfa 97, 1997: 115, 116; Cenak, 2017: 182-187; http://www.sanliurfa.gov.tr).

Kaynak: *Yazar tarafından çekilmiştir.

Yine Şanlıurfa'nın Viranşehir ilçesinde Hazreti Elyasa (İlyas) Peygamberin kabri olduğu söylenen Hz. Elyasa Peygamber Türbesi, rivayete göre IV. Murat'ın Bağdat seferinde iken Eyyûb Nebi Köyünde mola verip konakladığı gece rüyasında bu köydeki Peygamber mezarlarını gördüğü için yaptırdığı söylenen Hz. Eyyûb Peygamber ve Eşi Rahime Hatun Türbeleri de önemli inanç merkezlerindendir (Bingöl, 2007: 305; Cenak, 2017: 208).

Kaynak: *Yazar tarafından çekilmiştir.

Tablo 10. Şanlıurfa'da Bulunan Kültür ve İnanç Turizmi Eserleri;

Şanlıurfa	Circis Peygamber Camii
	Eski Ömeriye Camii
	Hasan Padişah Camii
	Fırfırlı Camii
	Kadıoğlu Camii veya Dipsiz Minare Camii
	Mevlevihane Camii
	Nimetullah Camii
	Selahaddin Eyyubi Camii
	Ulucami
	Mevlid-i Halil Camii
	Halil-ür Rahman Camii
	Rızvaniye Camii veya Zulmiye Camii
	Hz. İbrahim'in Doğduğu Mağara
	Halilü'r-Rahman ve Aynzeliha (Aynzılha) Gölü
	Şanlıurfa Kalesi ve Mancınıklar
	Hazret-i Eyyûp Mağarası ve Kuyusu
	Şeyh Mes'ud Tekkesi ve Türbesi
	Eyyübiye Medresesi
	Göbeklitepe
Birecik İlçesi	Cücük Camii veya Abd-ı Hüda Camii
	Kule Mescidi
	Mağara Camii
	Mahmut Paşa Camii
	Şeyh Saadeddin Camii
	Ulucami
	Şeyh Muhammed Ali Narikey Türbesi
	Şeyh Müftah Türbesi
	Merkez Camii veya Ulucami

Halfeti İlçesi	Çekme Mescidi ve Türbesi
	Savaşan (Belesur) Köyü Kilisesi
	Norhutlu Köyü Kilisesi
	Rumkale (Hromgla)
Harran İlçesi	Ulucamii
	Şeyh Hayat-el Harranî Camii ve Türbesi
	Şuayb Şehri Harabeleri
	Sogmatar Harabeleri
Şuayb Şehri Harabeleri	Hz. Şuayb Peygamberin Makamı
	Yakub Kilisesi - Deyr Yakub
Sogmatar Harabeleri	Açık Hava Mabedi
	Venüs Tapınağı
Viranşehir İlçesi	Hz. Elyasa (İlyas) Peygamberin Türbesi
	Hz. Eyyûb Peygamber ve Eşi Rahime Hatun Türbeleri

Kaynak: Yazarlar tarafından derlenmiştir

4. SONUÇ

Çok sayıda medeniyeti ağırlamış Anadolu'nun her köşesinde olduğu gibi, Şanlıurfa ve Gaziantep illerinde de kültürel, tarihi ve dini birçok değer ve eser bulunmaktadır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi, Türkiye turizmine yön veren kıyı şeritlerimiz gibi deniz, kum ve güneş üçgenine sahip değildir. Bu bağlamda bölgenin kültür ve inanç turizmi açısından sahip olduğu güzellikler ön plana çıkarılmalıdır.

Şanlıurfa ve Gaziantep illeri, üç büyük semavi dine ait "camii", "kilise" ve "sinagog"ların ve birçok değişik uygarlığa ait antik kentleri ve bu kentlerdeki yapıları ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde, kültür ve inanç turizmi açısından büyük önem arz etmektedir. Turistlerin tatil sürelerini ve harcama miktarlarını etkileyen önemli unsurlardan birisi de turizm merkezinin sunduğu farklı turizm türleridir. Sürdürülebilirlik temelinde kültürel ve tarihi değerlerin turizm sektörüne kazandırılması bu bağlamda üzerinde durulması gereken bir durum olarak dikkat çekmektedir.

Tanıtım unsuru alternatif turizm türlerinin tüketilmesi noktasında ana unsurdur. Bu bağlamda bir yörede var olan potansiyel turist çekim noktalarının doğru ve sistemli bir şekilde ulusal ve uluslararası boyutta tanıtımının sağlanması gerekmektedir. Bu noktadan hareketle Gaziantep ve Şanlıurfa illerinin sahip olduğu büyük potansiyelin tanıtımına ağırlık verilmesi gerekmektedir.

Tanıtım unsuru ile birlikte ele alınması gereken bir diğer unsur da dağıtım unsurudur. Turizmde dağıtım unsurunun ana aktörleri, tur operatörleri ve seyahat acentaları olduğuna göre, bu pazarda faaliyet gösteren işletmelerin, söz konusu iki ilimiz üzerinde eğilmelerinin sağlanması gerekmektedir. Kültürel ve tarihi geziler, inanç turizmi üzerine yol haritaları ve ulusal geziler yapılabilecekler arasındadır.

Dünya genelinde turizmde seyahat eğilimleri incelendiğinde farklı turizm türlerine olan talepte ciddi artışlar gözlemlenmektedir. Bu bağlamda kültür ve inanç turizmi üzerine yaşanacak gelişmeler yakından takip edilmeli ve özellikle yerli turistin de seyahat edebileceği gerek fiyat yönünden gerek çeşitlilik yönünden yatırımların artırılması gerekmektedir.

Kamu otoritelerinin üzerine düşen önemli görevler de bulunmaktadır. Bir yandan bölgenin inanç ve kültürel turizm varlıklarının sektöre kazandırılmasına katkıda bulunması gerekirken diğer yandan da söz konusu varlıkların korunmasını sağlamak zorundadır. Özellikle imar planlaması ve yer tahsisi gibi konularda titiz davranarak doğal görünüm ile peyzaj yapısına dikkat edilmesi gerekmektedir.

Yörede festival, kongre, sempozyum ve benzer nitelikte etkinlikler ile daha fazla ziyaretçi çekilmesi gerekmektedir. Daha fazla ziyaretçi bölgenin potansiyelinin farklı konumlarda bireyler tarafından öğrenilmesine katkıda bulunacaktır. Söz konusu etkinlikler planlanırken, bölgenin taşıma kapasitesine özen gösterilip, fazla sayıda ziyaretçi ile zarar oluşması engellenmelidir.

REFERENCES

Makale, Kitap vb.

Bingöl Z. ve Yağcı Ö., (2008), Türkiye Turizm Coğrafyası, Gaziantep/Şanlıurfa, Ed. G. Aktaş, Detay Yayıncılık, Ankara

Bingöl, Z., (2007), Gelenekten Evrensele Anadolu'da İnanç Turizmi, Detay Yayıncılık, Ankara

Bingöl, Z., (2004), Akdeniz Bölgesinin Kültür ve İnanç Turizmi Potansiyeli Açısından Değerlendirilmesi, Bilgi Dergisi, 8 (1): 125-137.

Cenak, D.,(2017), Şanlıurfa Kültür ve Turizm Rehberi, Şanlıurfa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Altan Özyurt Matbacılık, Şanlıurfa

Demir, C., & Çevirgen, A. (2006). Turizm ve Çevre Yönetimi; Sürdürülebilir Çevre Yaklaşımı. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Durukan A., (1999), Birecik, Halfeti, Suruç, Bozova İlçeleri İle Rumkale'deki Taşınmaz Kültür Varlıkları, Birecik, Ed. A. Durukan, T.C. Başbakanlık Güneydoğo Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, Avşaroğlu Matbaası, Ankara

Evliyaoğlu, S., (1996), Türkiye Turizm Coğrafyası ve Türkiye Coğrafyası'nın Ana Hatları, G.Ü. Tic. Ve Tur. Eği. Fak., Ankara

Gürdal, M., (2001), Türkiye Turizm Coğrafyası, Muğla Üniversitesi Matbaası, Muğla

Hughes, H., & Allen, D. (2005). Cultural Tourism in Central and Eastern Europe: The Views of Induced Image Formation Agents. Tourism Management, 26(2): 173-183.

Karadağ, L. (2016), Sürdürülebilir Turizm Stratejilerinin Geliştirilmesinde Turistik Ürün Çeşitlendirmesinin Önemi: Muğla İli Örneği, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme A.B.D., 82.

Liu, Z. (2003). Sustainable Tourism Development: A Critique. Journal of Sustainable Tourism, 11(6): 459-475.

Özgen, N., (2012), Siirt'in İnanç Turizmi Mekânları: Ziyaret (Veysel Karani) ve Tillo (Aydınlar) Örnekleri, Doğu Coğrafya Dergisi, 17 (27): 251-272.

Sargın, S. (2006). Yalvaç'ta İnanç Turizmi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 16(2): 1-18 .

Schmidt, K., (2007), Göbekli Tepe En Eski Tapınağı Yapanlar, Çev. R. Aslan, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul

Serin, R., (1999), İstanbul ve Anadolu Evliyaları, Pamuk Yayıncılık, İstanbul

Silkeberger, T. (1995). Cultural Tourism and Business Opportunities for Museums and Heritage Sites. Tourism Management, 361-365.

Swarbrooke, J. (1999). Sustainable Tourism Management. New York: CABI Publishing.

Xavier, G. (2004). Is Heritage an Asset or a Liability? Journal of Cultural Heritage, 5(3): 301-309.

Envanter

GAP ve Turizm, (2012), T.C. Kalkınma Bakanlığı GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, Biltur Basım Yayın, İstanbul

GAP Gezi Rehberi – 1, (2012) .T.C. Kalkınma Bakanlığı GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, Biltur Basım Yayın, İstanbul

GAP Gezi Rehberi – 2, (2012) T.C. Kalkınma Bakanlığı GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, Biltur Basım Yayın, İstanbul

GAP Gezi Rehberi – 3, (2012) T.C. Kalkınma Bakanlığı GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, Biltur Basım Yayın, İstanbul

Güneydoğu Anadolu Rehberi - Uygarlığın Öyküsü (2007), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Projesi, Apa Basım Yayın, İstanbul

Halfeti, (2000) Halfeti Kaymakamlığı Yayınları, Ceypa Ltd. Şti., Ankara

Her Yönüyle Şanlıurfa İl Yıllığı 97, (1997), T.C. Şanlıurfa Valiliği, Güneydoğu Gazetecilik – Matbaacılık, Şanlıurfa

İnternet

http://bilgicem.com/cografya/sanliurfa-hakkinda-bilgi-sanliurfa-tarihi-ve-tarihi-yerleri/ Erişim Tarihi: 11/02/2018

http://www.gaziantepturizm.gov.tr/TR,131688/antik-kentler.html, Erişim Tarihi: 12/01/2018

http://www.gaziantepturizm.gov.tr/TR,52351/rumkale.html, Erişim Tarihi: 12/01/2018

http://www.sanliurfa.gov.tr/camiler, Erişim Tarihi: 18/02/2018

http://www.sanliurfa.gov.tr/kiliseler, Erişim Tarihi: 18/02/2018

http://www.sanliurfa.gov.tr/turbeler, Erişim Tarihi: 18/02/2018

http://www.yolgosterici.com/tevrat/tevrat.htm, (Bab 11-12), Erişim Tarihi: 12/01/2018

https://gantep.bel.tr/sayfa/tarihi-cami-31, Erişim Tarihi: 12/01/2018